

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-1-6>

ОСОБЛИВОСТІ СПРЯМОВАНOSTІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У СКЛАДНИХ ПРОФЕСІЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Гончарова Яна Ігорівна,

аспірантка

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: 0000-0002-2656-5099

У статті представлений теоретичний і емпіричний аналіз проблеми готовності поліцейських обирати стратегії поведінки для подолання професійних труднощів. Науковці повідомляють, що копінг-поведінка є ключовою професійною характеристикою, яка, окрім розв'язання проблеми, сприяє мобілізації ресурсної бази фахівців. Професійна діяльність поліції зумовлена великою кількістю стресових подій, які мають суттєвий вплив на їхню особистість і вимагають миттєвого реагування.

Мета дослідження полягає в емпіричному вивченні особливостей спрямування дій у складних професійних ситуаціях у поліцейських, які мають різний стаж роботи в поліції. Вибірку становлять 126 працівників поліції. Групи були розподілені згідно зі стажем роботи в поліції. Першу групу становили поліцейські зі стажем до 5 років, у кількості 40 осіб. Другу групу сформували поліцейські, у яких стаж коливається від 6 до 10 років, у кількості 48 осіб. Третя група налічувала 33 поліцейських, які мають стаж роботи в поліції понад 10 років. У дослідженні було застосовано опитувальник «Типи орієнтацій у важких ситуаціях». Математико-статистична обробка результатів здійснювалася за допомогою t-критерію Стьюдента для незалежних вибірок.

Під час емпіричного дослідження було встановлено, що поліцейські зі стажем роботи в поліції до 5 років спрямовані на уникнення труднощів у професійній діяльності. Поліцейські зі стажем роботи в поліції 6–10 років характеризуються готовністю до максимального й оптимального використання всіх своїх можливостей із метою розв'язання проблеми. Поліцейські, які працюють у поліції понад 10 років, схильні до реалізації копінгів, які орієнтовані на зближення із проблемою. Тобто цим досліджуваним труднощі надають можливість випробувати себе, мобілізувати сили та ресурси. Вони ретельно підходять до аналізу важких ситуацій, воліють спланувати свої подальші дії. Можливо резюмувати, що досліджувані з більшим стажем роботи схильні оцінювати складні умови як обставини, що дозволяють підтвердити свої професійні навички, тоді як поліцейські, що мають менший стаж роботи, можуть сумніватися у своїх можливостях долати труднощі.

Ключові слова: копінг-поведінка, поліцейські, професійна діяльність, професійні труднощі, стаж.

Goncharova Yana. Features of the direction of police officers in difficult professional situations

The article presents a theoretical and empirical analysis of the problem of willingness of police officers to choose behavioral strategies to cope professional difficulties.

Scientists report that coping behavior is a key professional characteristic, which, in addition to solving the problem, contributes to the mobilization of the resource base of specialists. The professional activity of the police is due to a large number of stressful events that have a significant impact on their personality and require an immediate response.

The aim of the research is to empirically study the peculiarities of directing actions in difficult professional situations in police officers with the different experience in the police. The sample consisted of 126 police officers. Groups were divided according to length of service in the police. The first group consisted of 40 police officers with up to 5 years of experience. The second group was formed by police officers whose experience varies from 6 to 10 years, in the number of 48 people. The third group consisted of 33 police officers with more than 10 years of police experience. The questionnaire “Types of orientations in difficult situations” was applied in the study. Mathematical and statistical processing of the results was carried out using the Student's t-test for independent samples.

In the course of an empirical study, it was established that police officers with up to 5 years of experience in the police are aimed at avoiding difficulties in their professional activities. Policemen with 6–10 years of experience in the police force are characterized by readiness both for the maximum use of all their capabilities in order to solve the problem, and for their optimal use. Police officers who have been working in the police force for more than 10 years tend to implement coping strategies that are focused on getting closer to the problem. That is, for these subjects

difficulties provide an opportunity to test themselves, mobilize forces and resources. They carefully approach the analysis of difficult situations, prefer to plan their further actions. We can summarize that the subjects with more work experience tend to evaluate difficult conditions as circumstances that allow to confirm their professional skills, while police officers with less work experience may doubt their ability to overcome difficulties.

Key words: *coping behavior, police officers, professional activity, professional difficulties, professional experience.*

Вступ

Робота в поліції по своїй суті небезпечна через ризики, пов'язані із цією професією. Професійна діяльність поліцейських є надзвичайно складною та вкрай необхідною для гарантування безпеки та запобігання злочинам у суспільстві. Професія поліцейського є вимогливою та важкою, адже доводиться працювати в надзвичайних ситуаціях, стикаючись із багатьма перешкодами та труднощами. Так, С. Бойко та В. Філоненко наголошують на тому, що у складних ситуаціях поліцейські обирають стратегії поведінки на ґрунті того, як вони сприймають стресові та загрозові ситуації. Дослідники акцентують увагу на необхідності докладання зусиль поліцейськими у складних ситуаціях, а також мобілізації своєї ресурсної бази [1, с. 39].

Згідно з дослідженням С. Бойчук, ефективне реагування поліцейських на важкі ситуації залежить від того, наскільки вони налаштовані долати труднощі, бути дієвими, оскільки будь-яка помилка може мати негативні наслідки. Звідси, як пише автор, поліціантам важливо відчувати впевненість у собі, своїх силах і здібностях, які допоможуть їм долати труднощі та перешкоди. Цікавими є погляди науковця щодо важливості життєздатності у схильності долати виклики професії. В емпіричному дослідженні С. Бойчука було виявлено, що поліцейські здатні обирати продуктивні стратегії поведінки у важких ситуаціях залежно від рівня їхньої життєздатності. Чим він вищий, тим краще поліцейські готові до будь-якої невизначеності, напруженості та складнощів. У даному ракурсі, на думку С. Бойчука, життєздатність є плідною опорою людини у важких ситуаціях, адже дозволяє віднайти в собі сили, ресурси та можливості діяти всупереч перешкодам, а також сприяти самовдосконаленню навіть у разі помилок [2, с. 83–84].

Я. Пономаренко такою «опорою» у поліцейських убачає особистісно-професійну здійсненність (далі – ОПЗ), яку авторка тлумачить як гармонійне поєднання особистісної та професійної сфери людини, що збагачують фахівця духовно, ментально та надають змогу відчувати себе реалізованими та здатними розв'язати проблеми. Науковиця дослідила поліцейських, які мають різний практичний досвід роботи в поліції, за допомогою своєї авторської методики та розподілила їх за трьома рівнями ОПЗ. Так, поліцейські з досвідом роботи в поліції 3–5 років мають високий рівень ОПЗ, що характеризує їх як найбільш готових до подолання труднощів, здатних бути успішними й ефективними в діяльності. Поліцейські, які мають досвід роботи 5–10 років, продемонструвати середній рівень ОПЗ. Авторка описує їх як найбільш гнучких і емоційно стійких, здатних ухвалювати рішення та брати відповідальність за них. Для тих поліцейських, які мають стаж роботи 10–20 років, також характерний середній рівень ОПЗ та налаштованість долати труднощі, однак їм складно планувати своє подальше професійне майбутнє. Я. Пономаренко зазначає, що для цієї групи важливо розуміти свою цінність і відчувати натхнення від неї. І наостанок дослідницею було описано четверту групу поліцейських, які мають досвід роботи в поліції понад 20 років, вони мають середній рівень ОПЗ, а також найбільш сформовану зрілість, яка зумовлена їхньою здатністю ставити нові цілі, однак вони можуть мати труднощі в разі нововведень, оскільки мають сталі моделі поведінки та відчують дискомфорт у разі потреби щось змінювати [4, с. 59–60].

У закордонних джерелах зазначено, що стресова робота потребує ефективних методів подолання її наслідків, адже важкі ситуації в поліцейській діяльності є не поодинокими. J. Foley і K. Massey наголошують, що на спрямованість у важких ситуаціях впливає підтримка з боку оточення, що посилює здібності людини до подолання проблем, адже вона має захисну функцію

для психологічного благополуччя [7]. Закордонна когорта вчених сходиться в думці, що стратегії подолання є перцептивними, поведінковими або розумовими реакціями, що використовуються для управління травматичними життєвими ситуаціями, які в більшості є активними, адаптивними або дезадаптивними. Окрім того, у більшості наукових джерел зазначено, що різноманітні причини стресу на роботі потребують чітких механізмів подолання.

Подолання важких ситуацій ученими визначається як когнітивні та поведінкові зусилля, які націлені на управління конкретними зовнішніми та внутрішніми вимогами, які по своїй суті є складними й обтяжують ресурси людини. Ми вважаємо, що доцільним під час вивчення стратегій, які використовують поліцейські для вирішення складних проблем, є феноменологічний метод дослідження. Так, S. Bachmann вважає, що феноменологія зосереджена на наданні цінного пояснення досвіду людини, як це окреслено тими, хто його переживає [5]. Орієнтація особистості у важких ситуаціях впливає на психологічне благополуччя. У психологічній літературі фіксується, що використання адаптивних стратегій є більш ефективним для пом'якшення негативних наслідків складних ситуацій, тоді як дезадаптивні стратегії негативно впливають на стійкість людини. На думку групи українських науковців, копінг-поведінка полягає в адаптації людини до вимог ситуації через цілеспрямовану поведінку, яка дозволяє ефективно впоратися зі стресом або важкою життєвою чи професійною ситуацією за допомогою усвідомлених дій [6].

Важливими шляхами для формування стратегій подолання в поліцейських є навчання стійкості, яке було визнано найефективнішим методом надання допомоги поліцейському персоналу, який стикається з реальними загрозами життю та здоров'ю, а також семінари з управління стресом і психотерапевтична робота. Наприклад, S. Horn із колегами підкреслюють, що актуальні дослідження мають базуватися на оцінці стратегій подолання у важких ситуаціях кількісно, щоб керувати розробленням програми адаптивної стратегії подолання у практиці поліціювання. Однією з таких рекомендацій, на думку вчених, є збільшення штату працівників, щоб уникнути понаднормової роботи та надмірного стресового навантаження в поліцейських [8].

Методи та дослідження. Вибірку дослідження становили 126 працівників поліції. Групи були розподілені згідно зі стажем роботи в поліції. У першу групу ввійшли поліцейські зі стажем роботи до 5 років, у кількості 40 осіб. Другу групу сформували поліцейські зі стажем роботи 6–10 років, у кількості 48 осіб. Третя група налічувала 33 поліцейських, які мають стаж роботи в поліції понад 10 років.

Мета нашого дослідження – емпірично вивчити особливості спрямування дій поліцейських із різним стажем роботи у складних професійних ситуаціях. Припускаємо, що практичний досвід роботи в поліції здатен посилити вміння поліціантів долати труднощі професії, за допомогою проактивної копінг-поведінки, яка здатна стабілізувати стресовий стан і мобілізувати ресурси для розв'язання проблеми. Уважаємо, що для діагностики особливостей орієнтації у складних умовах доцільно залучити методика «Типи орієнтацій у важких ситуаціях», яка була апробована українськими авторами. Структура тексту опитувальника містить 38 парних тверджень, які розкривають і детально описують типи реагування на складні ситуації, зокрема й професійного характеру. Так, шкали «Драйв», «Ретельність», «Сигнали загрози», «Можливості», «Перешкоди» є критеріями орієнтації на зближення або взаємодію з важкою ситуацією. Шкали «Уникнення», «Бездіяльність» і «Перешкода» виступають орієнтацією на віддалення від важкої ситуації [3, с. 57–65]. Результати емпіричного дослідження були піддані аналізу за t-критерієм Стьюдента для незалежних вибірок.

Результати. Згідно із проведеним емпіричним дослідженням було виявлено істотні відмінності в досліджуваних групах поліцейських, які мають різний стаж роботи в поліції. Отримані дані унаочнені в таблицях 1 і 2.

Орієнтація на складні професійні ситуації в досліджуваній вибірці поліцейських виявляє в більшості статистично значущі відмінності між другою та третьою групами (табл. 2).

Таблиця 1

Особливості реагування поліцейських з різним стажем роботи у складних ситуаціях (M ± σ)

Шкала	Перша група (до 5 р.)	Друга група (6–10 р.)	Третя група (>10 р.)
Драйв	28,75 ± 1,66	26,59 ± 1,35	33,04 ± 2,08
Ретельність	13,94 ± 1,50	11,87 ± 1,70	15,93 ± 1,04
Сигнали загрози	13,52 ± 1,51	13,02 ± 1,86	15,97 ± 1,82
Можливості	23,42 ± 1,38	26,58 ± 1,14	21,88 ± 1,71
Перешкоди	10,22 ± 1,82	10,61 ± 1,79	10,37 ± 1,20
Уникнення	8,59 ± 1,38	6,92 ± 1,47	4,05 ± 1,64
Бездіяльність	10,47 ± 1,24	12,40 ± 1,39	8,32 ± 1,46
Безпечність	6,80 ± 1,29	7,00 ± 1,96	5,49 ± 1,33

Таблиця 2

Значущість відмінностей реагування на складні ситуації в поліцейських із різним стажем роботи в поліції

Шкали	t			P		
	1:2	2:3	1:3	1:2	2:3	1:3
Драйв	1,01	2,60	1,61	–	0,01	–
Ретельність	0,91	2,04	1,09	–	0,05	–
Сигнали загрози	0,21	1,13	1,04	–	–	–
Можливості	0,70	2,29	1,77	–	0,05	–
Перешкоди	0,15	0,11	0,07	–	–	–
Уникнення	0,83	1,30	2,12	–	–	0,05
Бездіяльність	1,04	2,02	1,12	–	0,05	–
Безпечність	0,09	0,64	0,71	–	–	–

Примітки: * – $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$ – міра достовірності відмінностей за t-критерієм Стьюдента.

Згідно з таблицею 2, за шкалою «Драйв» третя група виявляє вірогідні відмінності щодо другої групи, за статистичної значущості $p \leq 0,01$. Це дозволяє нам сказати, що поліцейські, які мають досвід роботи понад 10 років, у важких ситуаціях обирають стратегії поведінки, які допомагають їм випробувати себе, що сприяє їхньому подальшому самовдосконаленню. Така стратегія поведінки у важких ситуаціях передбачає приплив додаткових сил і позитивних емоцій, які в поєднанні сприяють успіху в розв'язанні складних проблем. Більш досвідчені поліцейські воліють залучити копінг, який буде сприяти активній позиції та пошуку ситуацій, які потребуватимуть перевірки та зусиль.

За шкалою «Ретельність», яка свідчить про орієнтацію на високу трудомісткість, виявлені вірогідні відмінності у третій групі щодо другої, за $p \leq 0,05$. Тобто поліцейські зі стажем роботи понад 10 років схильні виконувати поставлені завдання послідовно, однак з великими зусиллями, а також із залученням відповідного планомірного копінгу. Уважаємо, що у представників третьої групи така поведінка виснажує ресурси, оскільки деякі ситуації не потребують таких великих зусиль, які звикли докладати поліцейські.

За шкалою «Сигнали загрози» не було встановлено вірогідних відмінностей у досліджуваних групах поліцейських. Можемо сказати, що для поліціантів, попри їхній стаж роботи в поліції, характерне реагування на сигнали, які можуть нести небезпеку та становити загрозу, що зумовлене їхньою специфікою діяльності. Копінг, який домінує в даному випадку, – це готовність до запобігання проблемі, тобто превентивний копінг. Звідси, вважаємо, і спостерігається відсутність істотних відмінностей у поліцейських із різним стажем роботи в поліції, адже кожен так чи інакше стикався з небезпекою.

За шкалою «Можливості», стосовно зосередження на досягненні мети оптимальним шляхом, виявлені вірогідні відмінності у другій групі порівняно із третьою, за $p \leq 0,05$. Отже, поліцейським із досвідом роботи 6–10 років властивий пошук можливостей у складних ситуаціях, що свідчить про їхню схильність залучати оптимальну кількість ресурсів для досягнення поставленої мети. Отримані результати суголосні з показниками шкали «Ретельність», де було зафіксовано, що поліцейські з досвідом роботи понад 10 років зазвичай готові докласти більше зусиль, ніж того потребує ситуація. Можемо сказати, що респонденти другої групи здатні опиратися на власний соціальний ресурс, який допомагає їм розподіляти сили відповідно до ситуації, що свідчить про переважання проактивного копіngu в їхньому підході в роботі. Цікаво, що досвід роботи від 6 до 10 років виявляє вірогідні відмінності в аспекті соціальної взаємодії, де представники другої групи найбільше орієнтовані на пошук виходу зі складних ситуацій. Припускаємо, що такий стаж роботи є найбільш продуктивним, оскільки невпевненість у власних професійних здібностях уже минула, а розчарування чи вигорання в діяльності ще не проявилися.

І за останньою шкалою «Перешкоди», яка орієнтована на подолання складних ситуацій, не було зафіксовано вірогідних відмінностей в опитаних поліцейських. Отже, можемо констатувати, що для трьох груп рівною мірою характерні ознаки готовності боротися із труднощами. Респонденти намагаються виявити ймовірні перешкоди та загрози з метою адекватної оцінки своїх сил для подолання перешкод. Окремо варто відзначити готовність опитуваних до небезпеки й очікування недоброчливості з боку оточення, що актуалізує конфронтаційний копінг.

Подальший статистичний аналіз базувався на вивченні орієнтації поліцейських на уникнення труднощів та невизначеності. За шкалою «Уникнення» фіксуються вірогідні відмінності в першій групі поліцейських щодо третьої групи, за статистичної значущості $p \leq 0,05$. Отже, поліцейські зі стажем роботи до 5 років намагаються уникнути ситуацій, які несуть у собі сигнали загрози та небезпеки, що можна пояснити їхнім невеликим, порівняно з іншими групами, професійним досвідом роботи. Вони відчують труднощі в ситуаціях, які не можуть контролювати, оскільки найчастіше орієнтовані на планування діяльності.

Цікаво, що за шкалою «Бездіяльність» виявлені вірогідні відмінності у другій групі респондентів щодо третьої, за $p \leq 0,05$. Отже, поліцейські зі стажем роботи понад 6–10 років більш схильні відмовитися від своєї мети, якщо цього потребуватиме ситуація, тобто вони намагаються оптимально залучати свої ресурси з метою уникнення напруги. Деякою мірою в них превалює пасивний копінг у складних ситуаціях.

Не було виявлено статично значущих відмінностей у досліджуваних групах за шкалою «Бездіяльність». Можемо сказати, що представникам поліції, які мають різний стаж роботи в поліції, властиве ігнорування проблемної чи складної ситуації. Це свідчить про те, що вони намагаються найскладніше відкласти на потім і дистанціюватися від неї.

Висновки

У процесі теоретичного аналізу наукових джерел з окресленої проблематики нами було встановлено, що для поліцейської діяльності важливими є здібності подолання складних ситуацій. Науковці зазначають, що проактивні копіngи у практиці поліціювання мають провідне місце у структурі особистості поліціантів, що актуалізує проведення емпіричних пошуків у даному напрямі. Показниками успішності можуть бути орієнтації поліцейських на розв'язання проблеми, а не на її уникнення чи ігнорування. Результати емпіричного дослідження продемонстрували, що стаж роботи в поліції має вірогідні відмінності та виявляє свою специфіку в контексті спрямованості особистості на докладання максимуму зусиль для подолання перешкод і актуалізацією своїх можливостей. Для поліцейських зі стажем роботи в поліції до 5 років найбільш характерними виявилися показники, що орієнтовані на уникнення труднощів у професійній діяльності, що можна обґрунтувати їхнім початковим етапом входження у професійне середовище й адаптаційним періодом. Щодо поліцейських, які мають стаж роботи в поліції від 6 до 10 років, то їм притаманні амбівалентні показники,

тобто, з одного боку, у складних ситуаціях вони проявляють схильність залучити всі свої можливості для розв'язання проблеми, а з іншого – намагаються розподіли свої ресурси, щоб оптимально їх використовувати. Для третьої групи поліцейських, які працюють в поліції понад 10 років, суттєвими виявились копінги, які орієнтовані на зближення проблеми, тобто для них труднощі – це можливість випробувати себе, мобілізувати сили та ресурси. Вони ретельно підходять до складних ситуацій і воліють спланувати свої подальші дії. Отже, можемо сказати, що стаж роботи в поліції здатен посилити віру у свої здібності та ресурси, однак водночас спостерігається прагнення підтвердити свої навички у професійних складних умовах, що збільшує їхню схильність до ризику. Уважаємо, що для менш досвідчених поліцейських важливо усвідомлювати свій професіоналізм і почуття впевненості в собі.

У перспективі подальшим емпіричним вивченням може бути огляд проблеми орієнтації поліцейських у складних ситуаціях крізь призму їхніх гендерних розбіжностей, що допоможе всебічно розглянути дану проблему.

Література:

1. Бойко С., Філоненко В. Психологічні передумови реалізації копінг-поведінки поліцейських у контексті адаптивного перфекціонізму. *Право та Безпека*. 2021. № 3 (82). С. 38–48.
2. Бойчук С. Психологічні особливості реагування на складні ситуації поліцейськими-спеціалістами. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 2 (54). С. 80–86.
3. Євдокімова О., Кобилко Н. Психодіагностичні матеріали. У допомогу психологу поліції. Ч. 1. Харків, 2023. 112 с.
4. Пономаренко Я. Специфіка особистісно-професійної здійсненності поліцейських із різним стажем роботи в поліції. *Вісник Львівського університету*. Серія «Психологічні науки». 2022. № 14. С. 55–61.
5. Bachmann S. Epidemiology of suicide and the psychiatric perspective. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2018. № 15 (7). P. 14–25.
6. Coping Behavior of Criminal Police Officers at Different Stages of Professional Activity / O. Fedorenko et al. *Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience (BRAIN)*. 2020. № 11 (2). P. 124–146.
7. Foley J., Massey K. Police officers and post-traumatic stress disorder: discussing the deficit in research, identification, and prevention in England and Wales. *The Police Journal*. 2019. № 92 (1). P. 23–34.
8. Understanding resilience: new approaches for preventing and treating PTSD / S.R. Horn et al. *Experimental Neurology*. 2016. № 284. P. 119–132.